

УДК 342.951:342.742

В.М. АЛЕКСАНДРОВ, канд. юрид. наук,
Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»

ОСОБЛИВОСТІ ПРИПИНЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Ключові слова: військова служба, військовослужбовець, військово-службові відносини, звільнення з військової служби, юридичні факти, посадові особи, посадові обов'язки

До інституту військової служби належить правове регулювання питань, що пов'язані із припиненням державно-службових відносин. Військовослужбовець, що призваний на військову службу чи проходить її за контрактом, виконує службові повноваження протягом всього строку військової служби. Закінчення цього строку тягне за собою припинення військово-службових відносин.

У зв'язку з актуальністю теми дослідження мета статті полягає у тому, щоби на підставі аналізу законодавства, інших нормативно-правових актів з військових питань, а також сучасних наукових поглядів дослідити особливості припинення військової служби у Збройних Силах України.

Б.Н. Габричидзе, О.Г. Чернявський вважають, що припинення державно-службових відносин завжди означає припинення посадових обов'язків [1, с.254]. Ю.М. Старилів справедливо, на наш погляд, вважає, що будь-яке припинення виконання посадових обов'язків не завжди означає припинення державно-службових відносин. Автор визначає, що припинення державної служби передбачає виключення державного службовця з переліку осіб, що обіймають у державному органі штатну державну посаду державної служби. Під час припинення державної служби державний службовець на законних підставах втрачає свій адміністративно-службовий статус. Саме законодавство про державну службу припиняє діяти щодо нього [2, с.157].

В.М. Манохін відзначає, що у законодавчому регулюванні питань, які пов'язані із залиценням державної служби, передбачаються підстави залишення служби та процедура здавання справ за посадою [3, с.133]. Але такий підхід не враховує обставин, що припиняють військово-службові відносини не з волі службовця. Більш вдалим, на наш погляд, є підхід А. Ф. Ноздрачова, який під припиненням державно-службових відносин розуміє тимчасове або постійне припинення професійної діяльності щодо забезпечення виконання повноважень державних органів [4, с.466].

На нашу думку, припинення державної служби можливе лише за тих підстав, які встановлені у Законі України «Про державну службу»: 1) смерть державного службовця; 2) звільнення державного службовця з підстав, які передбачені чинним законодавством; 3) вихід на пенсію (ст.30 [5]). У Законі не дається визначення самого поняття «припинення» державної служби.

Припинення військової служби, яка є різновидом державної служби, це припинення військово-службових правовідносин на підставах, визначених законодавством з військових питань. Ними можуть бути як дії, так і події – юридичні факти, з якими закон пов'язує необхідність припинення державно-службових відносин.

І.Ф. Корж зазначає, що залежно від умов реалізації підстав для звільнення військовослужбовців з військової служби, дії класифікуються на такі, що виникають: згідно закону; за ініціативою командування; з ініціативи військовослужбовця, і можуть бути як правомірними, так і неправомірними [6, с.14].

У Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу» та «Положенні про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України» здійснюється законодавче регулювання питань, що пов'язані із припиненням військової служби [7, 8].

Підстави припинення державно-службових відносин у законодавстві та правовій літера-

турі прийнято визначати за джерелом волевиявлення. З цієї точки зору підставами припинення державно-службових відносин є: 1) юридичні факти-події, тобто обставини, що породжують підстави для припинення державної служби, такі, що не залежать від державного службовця та від державного органу, до компетенції якого входять прийняття на службу та звільнення з неї, наприклад: загибель державного службовця під час виконання обов'язків; безвісна відсутність державного службовця, що визнана у встановленому порядку; припинення громадянства; смерть службовця; 2) юридичні факти-дії державного органу або посадової особи, до компетенції якої входять прийняття та звільнення державного службовця, які спрямовані на припинення державно-службових правовідносин, наприклад, усі види звільнення за ініціативою державного органу; 3) юридичні факти-дії державного службовця, які спрямовані на припинення державно-службових відносин, до цієї категорії підстав належать усі види припинення державно-службових відносин за ініціативою державного службовця [4, с.46; 9, с.185; 10, с.92]. Підстави припинення військово-службових правовідносин мають тісний зв'язок з видом військової служби. Так, наприклад, підстави припинення строкової військової служби відрізняються від підстав припинення військової служби за контрактом осіб рядового та сержантського складу або офіцерського складу та прапорщиків.

На нашу думку, найбільш вдалим критерієм класифікації підстав припинення військово-службових відносин є джерело їх виникнення. У зв'язку з цим, вважаємо, що їх можна розподілити на чотири групи: 1) дії військовослужбовця; 2) дії посадової особи органу військового управління; 3) за законом – спеціальні підстави; 4) події, що не залежать від посадової особи та військовослужбовця.

Підставами для припинення служби за ініціативою військовослужбовця згідно Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», є: а) сімейні обставини; б) систе-

матичне невиконання умов контракту командуванням; в) за власним бажанням. За наявності вказаних підстав військовослужбовець має право припинити військово-службові відносини у будь-який час шляхом подання на ім'я безпосереднього начальника особистого письмового рапорту.

Військово-службові відносини припиняються на підставах, які зобов'язують відповідних посадових осіб звільнити військовослужбовця з військової служби. Підставами припинення військової служби з ініціативи командування і звільнення військовослужбовця є такі: а) за станом здоров'я; б) у зв'язку зі скороченням штатів; в) за службовою невідповідністю; г) у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту військовослужбовцем.

Військовослужбовці підлягають звільненню з військової служби за станом здоров'я внаслідок визнання непридатними або обмежено придатними до військової служби – у цьому випадку необхідна наявність відповідного висновку військово-лікарської комісії.

Звільнення у зв'язку зі скороченням штатів здійснюється у тому випадку, коли відсутня можливість використання військовослужбовця на службі у зв'язку зі скороченням штатів або проведенням організаційних заходів.

Військово-службові відносини припиняються у зв'язку з неналежним виконанням військовослужбовцем своїх службових обов'язків або його неповною відповідністю певним вимогам як суб'єкта військово-службових відносин. Ця підстава має прямий зв'язок з наступною, оскільки невиконання умов контракту військовослужбовцем дає можливість командуванню достроково його припинити.

Наявність спеціальних підстав припинення військово-службових відносин або припинення їх за законом покладає обов'язок на повноважну посадову особу розірвати контракт про службу та звільнити його з військової служби. До цієї групи підстав належать юридичні факти-події: а) закінчення встановлених строків проходження військової служби; б) досягнен-

ня граничного віку перебування на військовій службі; в) у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, яким призначено покарання у вигляді позбавлення волі, обмеження волі, позбавлення військового звання чи позбавлення права займати певні посади; г) позбавлення військового звання в дисциплінарному порядку; д) застосування судом адміністративного стягнення до осіб офіцерського складу та прапорщиків, які передбачають звільнення з посади чи інше усунення від виконання функцій держави.

Обов'язком посадових осіб є припинення військово-службових правовідносин на підставі закінчення строків служби військовослужбовців. Строк проходження військової служби за контрактом визначається безпосередньо у контракті.

Досягнення військовослужбовцем граничного віку перебування на військовій службі є фактом, з яким законодавець пов'язує настання юридичного наслідку – військово-службові відносини в обов'язковому порядку мають бути припинені.

На підставі аналізу чинного законодавства з військових питань можна констатувати, що для кожної категорії військовослужбовців державою встановлюється відповідний граничний вік перебування на військовій службі, він суттєво відрізняється від граничного віку для службовців цивільної державної служби. Так, відповідно до ч.1 ст.22 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» для військовослужбовців рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, а також для військовослужбовців молодшого офіцерського складу граничний вік перебування на військовій службі складає 45 років; для старшого офіцерського складу: майорів (капітанів 3 рангу), підполковників (капітанів 2 рангу) – до 50 років; полковників (капітанів 1 рангу) – до 55 років; для вищого офіцерського складу – до 60 років.

Встановлюючи граничний вік перебування на військовій службі, держава регулює віко-

вий склад військовослужбовців та періодичність оновлення всіх їх категорій, це пояснюється особливостями військової служби. Припинення військово-службових відносин може здійснюватися на підставі рішення суду. Винесення вироку суду є підставою видання військовою посадовою особою акта про припинення військово-службових відносин з військовослужбовцем.

Орган військового управління або повноважна посадова особа за таких обставин зобов'язані припинити військово-службові відносини з особою, стосовно якої виникли спеціальні підстави, що спричинили втрату права на такий вид державної служби, як військова.

До подій, що не залежать від посадової особи або військовослужбовця та безпосередньо припиняють військово-службові відносини, належать: смерть військовослужбовця; загибель під час виконання обов'язків служби; визнання судом безвісно відсутнім чи оголошеним померлим.

У цих випадках, як і в інших, потрібен відповідним чином оформлений адміністративний акт органу військового управління про припинення військово-службових правовідносин – наказ. У ньому необхідно вказати дату припинення військово-службових відносин у суворій відповідності до дати виникнення підстав, що вказані у законі. Останнім днем військової служби є дата виключення військовослужбовця зі списків особового складу військової частини Збройних Сил України у встановленому законом порядку.

На наш погляд, припинення військової служби – це сукупність умов та юридичних фактів, що настають у послідовному порядку та юридично закріплюються в адміністративному акті – наказі уповноваженої посадової особи про виключення військовослужбовця зі списків військової частини, на підставі якого припиняються військово-службові правовідносини та втрачається статус військовослужбовця.

Можна погодитися з думкою М.І. Петрова, що на звільнення з військової служби впли-

вають такі фактори: а) суб'єктивні, які містять у собі індивідуально-психологічні та власновольові якості, що відображають внутрішній стан військовослужбовця та начальника, їх ступінь переконаності у наявності підстав, які необхідні для звільнення; б) об'єктивні – вони не залежать від внутрішнього стану сторін, але враховують специфіку правового стану військовослужбовців [11, с.128].

Відповідно до ст.26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» звільнення з військової служби здійснюється: у запас, якщо військовослужбовці не досягли граничного віку перебування в запасі і за станом здоров'я придатні до військової служби; у відставку, якщо військовослужбовці досягли граничного віку перебування в запасі або визнані військово-лікарськими комісіями непридатними за станом здоров'я до військової служби з виключенням з військового обліку.

Залежно від способу залучення військовослужбовців до військової служби передбачається і процесуальний порядок припинення військово-службових правовідносин.

Процесуальний порядок припинення військово-службових відносин з військовослужбовцями за різних підстав, подання їх до звільнення з військової служби та оформлення відповідних документів визначаються наказом Міністра оборони України [12]. На нашу думку, цей процес можна відобразити у такій послідовності: визначення підстави; підготовка документів; видання юридичного акта – наказу; здавання справ та посади; виключення зі списків особового складу військової частини на підставі юридичного акта командира частини; взяття на військовий облік у військовому комісаріаті.

Таким чином, інститут припинення військової служби можна розглядати у двох аспектах: як юридичний факт, що тягне за собою зміну та наступне припинення військово-службових відносин; як діяльність посадових осіб органів військового управління, яка спрямована на виникнення, зміну та припинення

суспільних відносин, пов'язаних із проходженням військової служби громадянами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Габричидзе Б. Н. Служебное право : учеб. [для юрид. вузов] / Б. Н. Габричидзе, А. Г. Чернявский. – М. : Долматов и К., 2003. – 620 с.
2. Стариков Ю. Н. Служебное право : учебник / Ю. Н. Стариков. – М. : БЕК, 1996. – 698 с.
3. Манохин В. М. Советское административное право : курс лекций / В. М. Манохин. – Саратов : Изд-во Саратов. юрид. ин-та, 1968. – 249 с.
4. Ноздрачев А. Ф. Государственная служба : учеб. [для подгот. гос. служащих] / А. Ф. Ноздрачев. – М. : Статут, 1999. – 592 с.
5. Закон України «Про державну службу» : від 16.12.1993 р., № 3723-ХІІ // ВВР України. – 1993. – № 52. – Ст. 490.
6. Корж І. Ф. Військова служба в Україні: вступ, просування, припинення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / І. Ф. Корж. – К., 2004. – 20 с.
7. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» : від 04.04.2006 р., № 3597-IV // ВВР України. – 2006. – № 38. – Ст. 324.
8. Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України / затв. Указом Президента України : від 10.12.2008 р., № 1153/2008 // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 95. – Ст. 3129.
9. Манохин В. М. Служба и служащий в Российской Федерации: правовое регулирование / В. М. Манохин. – М. : Юристь, 1997. – 294 с.
10. Чеканова Л. А. Государственные служащие / Л. А. Чеканова. – М. : Юристь, 1998. – 242 с.
11. Петров М. И. Военное право России : учебник / М. И. Петров. – М. : Приор-издат, 2004. – 384 с.

12. Наказ Міністра оборони України «Про затвердження Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України»: від 10.04.2009 р., № 170 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 38. – Ст. 1556.

Александров В. М. Особенности припинення військової служби / В. М. Александров // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 9–13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11avmpvc.pdf>

На основі аналізу законодавства України у військовій сфері та сучасних наукових поглядів висвітлюються питання пов'язані з особливостями припинення військовослужбовцями військової служби – особливого виду державної служби, розглядаються підстави припинення військово-службових відносин та наводиться їх класифікація.

Александров В.М. Особенности прекращения военной службы

На основе анализа законодательства Украины в военной сфере и современных научных взглядов освещаются вопросы, связанные с особенностями прекращения военнослужащими воинской службы – особого вида государственной службы, рассматриваются основания прекращения военно-служебных отношений осуществляется их классификация.

Aleksandrov V.M. Military Service Termination Distinctive Features

On the base of analysis of legislation of Ukraine in military sphere and modern scientific opinions questions, concerned with particulars of discontinuing of military service by militaries – special type of citizen service are researched, reasons of discontinuing of relations in military service are considered and their classification is produced.